

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Psühholoogia instituut

Kristina Noor

TÄHELEPANU, KONTROLI JA PAHAMEELE KÜSIMUSTIKE ADAPTEERIMINE VENE
KEELDE

Seminaritöö

Juhendaja: Aavo Luuk

Läbiv pealkiri: Küsimustike adapteerimine vene keelde

Tartu 2013

ADAPTATION OF ATTENTION, CONTROL AND ANIMOSITY QUESTIONNAIRES INTO RUSSIAN LANGUAGE

ABSTRACT

The main goal of the present thesis was to test the equivalence of a Russian translation of attention, control and animosity questionnaires and to prepare these questionnaires for use in a Russian population. Sample of bilinguals ($N=38$) completed the questionnaires both in Estonian and in Russian language.

The attention, control and animosity questionnaires and their Russian adaptation are not entirely equivalent. Bilingual test-retest correlations were not statistically significant for anger control subscale and anger intensity subscale of the animosity questionnaires and for attention control subscale of attention, control and self-esteem questionnaire. Mean levels comparison of subscales showed significant difference in external control subscale of the same questionnaire. One particular item in this subscale was detected, that acted differently in different languages. Detailed analysis of item's translation pointed out, that it might be a cultural difference in this case.

Keywords: test adaptation, bilingual test-retest method, attention, control, animosity

KOKKUVÕTE

Käesoleva seminaritöö eesmärgiks oli uurida tähelepanu, kontrolli ja pahameele küsimustike venekeelse tõlke ekvivalentsust ning valmistada küsimustikud ette laialdasemaks kasutamiseks venekeelsel populatsioonil. 38 kakskeelset testitavat täitsid tähelepanu, kontrolli ja pahameele küsimustikud nii eesti kui vene keeles.

Tähelepanu, kontrolli ja pahameele eestikeelsete küsimustike ja nende venekeelse tõlke ekvivalentsus ei ole täielik. Kakskeelse kordustesti korrelatsioonid ei olnud statistiliselt olulised pahameele küsimustike vihatunnete kontrolli ja vihatunnete intensiivsuse alaskaalade puhul. Tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku tähelepanu kontrolli alaskaala korrelatsioon ei küündinud samuti olulisuse nivooni. Küsimustike alaskaalade keskmiste võrdlemisel selgus, et statistiliselt oluline erinevus esineb vaid ühe tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku alaskaala - välise kontrolli alaskaala puhul ja sealgi ainult ühes väites. Väite tõlke ülevaatamisel jõuti järeldusele, et mittekokkulangevuse allikaks võib olla kultuuriline erinevus.

Märksõnad: testi adapteerimine, kakskeelse kordustestimise meetod, tähelepanu, kontroll, pahameel

SISSEJUHATUS

Isiksuse negatiivsed tuumhinnangud

Isiksuse negatiivsed tuumhinnangud on teatud mõttes vastand isiksuse positiivsetele tuumhinnangutele, mis moodustavad enesekohaste tuumhinnangute kontseptsiooni (Judge, Erez, Bono, & Thoresen, 2002). Enesekohaste tuumhinnangute idee kasvas välja analüüsides, mis näitasid enesehinnangu, üldistunud enesetõhususe, neurootilisuse vastandi, emotsionaalse stabiilsuse ja kontrollkeskme näitade regulaarselt olulist korreleerumist läbi erinevate uuringute. Kõrgema enesehinnangu, kõrgema enesetõhususe, kõrgema emotsionaalse stabiilsuse ning seemise kontrollkeskmega isikud näivad uuringute andmetel olevat kaasinimeste silmis sotsiaalselt aktsepteeritumad, väärtuslikumad, tõhusamad ja võimekamad. Erinevate suuremate küsimustike kasutamine üldnimetatud isiksuse enesehinnanguliste omaduste mõõtmiseks viis hiljem iseseisva mõõtevahendi, enesekohaste tuumikhinnangute skaala loomiseni (Judge, Erez, Bono, & Thoresen, 2003).

Käesoleva seminaritöö juhendaja Aavo Luuk lõi aga küsimustike komplekti isiksuse negatiivsete tuumhinnangute mõõtmiseks, mis hõlmab tähelepanu subjektiivsete sisetakistuste ja välise kontrollkeskme enesekohaseid hinnanguid, negatiivset enesehinnangut, psühhopaatilise tendentside, nartsissismi ja ärevuse enesekohaseid hinnanguid (Luuk, 2013). Nimetatud enesekohaste hinnangute tulemusena kujuneks isiksuse negatiivsete tuumhinnangute koond, mis tõenäoliselt suudaks ennustada inimtegevuse sotsiaalselt vähem aktsepteeritavate omaduste avaldumist. Ühena vähestest seni kinnitust leidnud sellistest omadustest saab nimetada õpilaste keskmise aastahinde negatiivset korrelatsiooni loetletud negatiivsete komponent-tuumhinnangutega käesoleva tööga paralleelselt valmivas M.-L. Saarela seminaritöös. Aavo Luugi arvates võiks valminud mõõtevahendit edaspidi rakendada ka depressiooni ja/või ärevushäirete all kannatavate isikute enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute mõõtmiseks või siis korduvate liiklusreeglite rikkujate eristamiseks (a) liiklusreegleid mitterikkunud isikute kontingendist ning (b) nende rikkujate seast korduvalt järelkoolitusse suunatud eristamiseks ainukordselt järelkoolitusse suunatud (Luuk, 2013).

Pahameele konstruktid

Viimase poolesaja aasta arengud agressiivsuse uurimise vallas on kujundanud arusaama, et agressiivsuse ja sellega seotud konstruktide uurimisel ja loomulikult ka mõõtmisel on adekvaatne lähtuda kolme omavahel tihedalt seotud konstrukti kooseksisteerimise ideest (Bryant & Smith, 2001; Eckhardt, Norlander, & Deffenbacher, 2004; Suris, Lind, Emmett, Borman, Kashner, & Barratt, 2004; Ramirez & Andreu, 2006). Nendeks kolmeks konstrukti on *agressiivsus*, *viha* ja *vaenulikkus*. Luuk jt, kes on konstrueerinud käesolevas seminaritöös kasutatava

pahameelemõõdiku ehk küsimustike komplekti, mille abil saab mõõta vastaja agressiivsust, viha ja vaenlikkust, annavad loetletud konstruktidele järgmised definitsioonid (Luuk, Luuk, & Luuk, 2011):

Vaenulikkuse konstrukt:

Vaenulikkus on tunnetuslik hoiak teiste inimeste suhtes, mida iseloomustab negatiivsus, usaldamatus ja halvustav suhtumine.

Viha konstrukt

Viha on enamasti suhteliselt lühiajaline ja intensiivsuse poolest varieeruv negatiivsete emotsioonide tulv, millel on ebapiisava enesekontrolli puhul otseste sõnaliste ja füüsiliste reageeringute avaldumise potentsiaal, mis omakorda võib teatud tingimustel üle kasvada agressiivse käitumise ilminguteks.

Agressiivsuse konstrukt:

Agressiivsus on agressori poolt elusolendist objektile (reeglina teisele inimesele) suunatud kahjustava iseloomuga ja potentsiaalse objekti jaoks vältimist vääriv käitumine, mida (valdavalt) rakendatakse agressori tunnetusliku enesekontrolli sotsiaalse ebaadekvaatsuse tingimustes.

Agressiivsuse ja sellega seotud konstruktide mõõdikud võimaldavad Luugi jt väitel tuvastada problemaatilist agressiivsuse määra, mis nõuaks sekkumist ja ühtlasi võimaldavad hinnata ka agressiivsuse leevendamise vahendite efektiivsust. Pahameelemõõdiku rakendamise väljundiks on inimese negatiivse iseloomuga hoiakute, emotsioonide ja käitumistendentside hindamine kokku kümnel erineval alaskaalal (Luuk, Luuk, & Luuk, 2011).

Psühholoogiliste testide adapteerimise põhimõtted

Psühholoogiliste testide adapteerimisel on olulisel kohal ekvivalentsuse põhimõte. Selleks et võrdlus erineva keele- ja/või kultuuriga gruppide vahel oleks valideeritud, peavad kõik kasutatavad testid olema ekvivalentsed (Hambleton & Kanjee, 1995). Rahvusvahelise Testide Komisjoni (*International Test Commission – ITC*) Testide tõlkimise ja adapteerimise juhend sätestab täpsemalt, et erikeelsete testiversioonide ekvivalentsuse tõestamiseks tuleb koguda süstemaatilisi hinnangulisi tõendeid nii lingvistika kui ka psühholoogia valdkonnast ning rakendada sobivaid statistilisi tehnikaid (Hambleton, 2001). Empiiriliste ja loogiliste tõendite kogumise nõue tõlgitud testi tulemuste reliaabluse ja valiidsuse kinnitamiseks ning järelduste tegemiseks tõlgitud testi tulemuste kohta sisaldub ka Ameerikas väljaantud Standardis hariduse- ja psühholoogia-alase testimise läbiviimiseks (Sireci, Yang, Harter, & Ehrlich, 2006).

Hinnangulised või loogilised tõendid on seotud adapteeritava testi tõlke kvaliteediga. Tõlke kvaliteedi tagamiseks soovitatakse tavaliselt pöörata rohkem tähelepanu tõlkijate valikule,

kasutada mitu sõltumatut tõlki (Hambleton & Kanjee, 1995, Butcher, Lim, & Nezami 1998, Weeks, Swerissen, & Belfrage, 2007). Tõlkijate valikul on soovitatav lähtuda järgmistest kriteeriumidest: mõlema keele väga hea oskus, mõlema kultuuri, eriti sihtkultuuri tundmine, adapteeritava testi temaatika tundmine (Hambleton & Kanjee, 1995), millele hiljem lisandus veel väidete kirjutamise heade põhimõtete tundmine (Sireci Yang, Harter, & Ehrlich, 2006).

Hinnanguliste meetodite alla kuulub ka tagasitõlke kasutamine, kui sihtkeelde tõlgitud test tõlgitakse tagasi lähtekeelde kontrollimaks tõlke vastavust originaalile. Tagasitõlge on üldiselt soovitatav meetod testide adapteerimisel (Hambleton & Patsula, 1998, Butcher, 2004, Weeks, Swerissen, & Belfrage, 2007). Tagasitõlge annab uurijale kontrolli tõlgitud testiversiooni üle. Kuna originaali ja tagasi tõlgitud versiooni võrdlemisel saab teha järeldusi tõlke kvaliteedi kohta (Weeks, Swerissen, & Belfrage, 2007), annab see uurijatele, kes ei oska tõlke sihtkeelt, võimaluse hinnata tõlke täpsust (McCrae, Yik, Trapnell, Bond, & Paulhus, 1998). Samas sellel meetodil on ka omad puudused just ekvivalentsuse osas (Hambleton, 2001). Nii näiteks Ronald K. Hambletoni järgi on tagasitõlke peamiseks puuduseks see, et testi ekvivalentsuse hindamine toimub vaid lähtekeele baasil. On täiesti võimalik, et lähtekeelse testiversiooni järeldused ei üldistu sihtkeelsele testiversioonile. See võib juhtuda, kui tõlkijad juhinduvad üldistest tõlkimisreeglitest, mis tagab tagasitõlgitud testiversiooni sarnasuse originaaliga (Hambleton, 1993). Teine puudus seisneb aga eelduses, et esmasel tõlkimisel tehtud vead ei kordu tagasitõlke tegemisel (Hambleton & Bollwark, 1991).

Hinnanguliste meetodite aluseks on tavaliselt tõlkijate ja ekspertide vabad hinnangud, kuid Kanada teadlased Chantale Jeanrie ja Richard Bertrand on loonud hinnangulised skaalad tõlgitud väidete sisulise, kontseptuaalse ja lingvistilise ekvivalentsuse süstemaatiliseks hindamiseks, lähtudes Rahvusvahelise Testide Komisjoni Testide tõlkimise ja adapteerimise juhendi sätetest (Jeanrie & Bertrand, 1999). Sisulise ekvivalentsuse hindamisel lähtutakse originaalses testiversioonis kasutatud situatsioonide ja sümbolite sobivusest sihtkeele kultuuri jaoks (Jeanrie & Bertrand, 1999). Kontseptuaalse ekvivalentsuse hindamisel võrreldakse, kas väidetes sisalduvad kontseptid: a) eksisteerivad sihtkeele kultuuris, b) nende tähendus on õigesti edasi antud kasutatavas sihtkeeles kohaliku kultuuri seisukohalt (Jeanrie & Bertrand, 1999). Viimaks lingvistilise ekvivalentsuse hindamisel lähtutakse sellest, kas sihtkeelsetes väidetes kasutatavad sõnad, verbide grammatiline aeg ning idioomid on tähenduse poolest võrreldavad originaalses testiversioonis kasutatutega (Jeanrie & Bertrand, 1999).

Empiirilised ehk statistilised meetodid erikeelsete testiversioonide ekvivalentsuse tõestamiseks eeldavad sobivate statistiliste planeeringute ja tehnikate rakendamist (Hambleton & Kanjee, 1995). Uurimuse planeeringu valik sõltub kasutatava valimi tunnustest (näiteks, kas tegemist on ühekeelse või kakskeelse valimiga) ja kasutatavast testi versioonist (kas tegemist on

originaali, tõlke või tagasitõlkega), statistiliste tehnikate valik sõltub aga sellest, kas erikeelsetes testiversioonides eeldatakse olevat ühiseid skaalasid ning kas testides sisalduvad tingitud või tingimata protseduurid (Hambleton & Kanjee, 1995).

Kakskeelset valimit kasutatakse psühholoogiliste testide adapteerimisel juba eelmise sajandi 60-ndatest aastatest (Konstabel, 1999). Alates 1990-ndatest on kakskeelse kordustestimise meetodi populaarsus tunduvalt tõusnud, millele on arvatavasti kaasa aidanud meetodi kasutamine selliste tähtsate psühholoogiliste instrumentide adapteerimisel nagu MMPI-2 (Butcher, Lim, & Nezami, 1998) ning NEO PI-R (McCrae, Yik, Trapnell, Bond, & Paulhus, 1998, Piedmont & Chae, 1997). Kakskeelset valimit adapteeritud testi hindamisel on kasutatud ka Tartu Ülikoolis, nii näiteks Kenn Konstabel (1999) on kasutanud kakskeelset kordustestimise meetodit oma magistritöös NEO-PI-R-i eesti- ja venekeelsete variantide semantilise ja meetrilise vastavuse uurimiseks, samuti Triin Ulla (2006) on kasutanud sama meetodit oma bakalaureusetöös võrdlemaks eesti- ja venekeelset kollektivismiskaalat kakskeelsel valimil.

Kakskeelne kordustestimise meetod seisneb selles, et nii lähte-, kui ka sihtkeelt tundvad inimesed täidavad teatud ajavahega adapteeritava testi originaalse ja tõlgitud versiooni. Saadud andmeid analüüsitakse hiljem samamoodi nagu kordustestimise meetodiga kogumisel (Butcher, 2004). See on otsene tee adapteeritava testi ekvivalentsuse kontrollimiseks (McCrae, Yik, Trapnell, Bond, & Paulhus, 1998). Täpsemalt võrreldakse korrelatsioone erikeelsete testiversioonide vahel skaalade lõikes, mis näitab McCrae jt arvates skaalade keeltevahelist valiidsust (McCrae, Yik, Trapnell, Bond, & Paulhus, 1998). Võrreldakse ka skooride keskmiste erinevusi skaalade lõikes, mille abil McCrae jt arvates võib jõuda erinevuseni originaalse ja tõlgitud väite keerukuses (McCrae, Yik, Trapnell, Bond, & Paulhus, 1998). Butcher jt eeldavad samuti, et kõrged korrelatsioonid ja puuduvad või väikesed keskmiste erinevused skooride vahel alaskaalade lõikes viitavad, et testi tõlgitud versioon ja originaal on ekvivalentsed (Butcher, Lim, & Nezami, 1998).

Käesoleva töö eesmärgiks on kontrollida eestikeelsete ja venekeelsete tähelepanu, kontrolli ja pahameele küsimustike ekvivalentsust. Toetudes varasematele uurimustele on püstitatud hüpotees, et eestikeelsed ja vene keelde tõlgitud küsimustikud on ekvivalentsed, kui nende alaskaalade skooride korrelatsioonid on kõrged ning erinevus alaskaalade keskmiste võrdlemisel ei ole statistiliselt oluline.

MEETOD

Valim

Käesolevas uurimuses kasutatud valim on mugavusvalim, mis kujunes seminaritöö autori tutvusringkonna baasil. Valimisse kuulus 38 inimest, valdavas osas naised – 94,7% kõigist vastanutest, mehed moodustasid vaid 5,35% kõigist vastanutest. Osalejate vanus oli vahemikus 17 kuni 78, moodustades keskmise näitaja 45,42 aastat ($SD=16,4$). 1 osaleja (2,6% kõigist vastanutest) oli põhiharidusega, 3 osalejat (7,9% kõigist vastanutest) - keskhariidusega, 6 osalejat (15,8% kõigist vastanutest) - kesk-eriharidusega, kuid valdava enamuse moodustasid osalejad kõrgema haridusega - 28 osalejat ehk 73,7 % kõigist vastanutest. 78,9% vastanutest märkis oma emakeeleks vene keele ja 21,1% - eesti keele. Kõik vastajad märkisid, et teise keele oskus on kas väga hea või hea.

Mõõtevahend

Käesoleva seminaritöö juhendaja Aavo Luugi poolt koostatud küsimustike komplekt sisaldab emotsionaalse enesetunde küsimustikku, tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustikku, eneseväärtustamise küsimustikku, ärevuse küsimustikke, tegevusstiili küsimustikku ja pahameele küsimustikke.

Emotsionaalse enesetunde küsimustik

Emotsionaalse enesetunde küsimustik (EEK) on koostatud Tartu Ülikooli Psühhiaatriakliiniku õppejõudude poolt 1996-1997 aastatel läbiviidud Eesti Terviseuuringu jaoks (Aluoja, Shlik, Vasar, Luuk, Leinsalu, 1999). Kirjeldatavas küsimustike komplektis kasutatakse emotsionaalse enesetunde küsimustiku täiendatud ja parandatud versiooni EEK-2, mis koosneb 28 väitest, mille esinemissagedust tuleb hinnata Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (üldse mitte) kuni 4 (pidevalt). EEK-2 jaguneb kolmeks põhi- ja kolmeks lisaalaskaalaks. Põhialaskaalad on depressiivsuse alaskaala (Depr), ärevuse alaskaala (Anx), paanika- ja agorafobia alaskaala (Ag_Pa). Lisaalaskaalad on sotsiaalärevuse alaskaala (Sanx), jõuetuse alaskaala (Ast) ja unetuse alaskaala (Ins).

Tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustik

Tähelepanu skaala

Tähelepanu skaala lähteallikaks on *The Attentional Control Scale (ACS)*, mille töötasid välja Derryberry ja Reed (Derryberry & Reed, 2002). Eestikeelse skaala struktuur kujunes lisaväidete kasutamisega originaaliga võrreldes oluliselt teistsuguseks, jagunedes tähelepanu

sisetakistuste alaskaalaks (ATT_1) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,740$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,777$), tähelepanu välistakistuste alaskaalaks (ATT_2) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,706$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,792$) ning tähelepanu kontrolli alaskaalaks (ATT_3) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,700$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,659$). Tähelepanu sisetakistuste alaskaala on kavandatud mõõtma end hindava inimese psüühikast pärinevate olemuslike takistuste (muretsimine, mittemärkamine, keskendumisraskused, äsjatajutu unustamine, eri tegevuste ühildamisraskused) negatiivset mõju tähelepanule. Tähelepanu välistakistuste alaskaala mõõdab psüühikaväliste segavate tegurite (lärm, teiste jutt, muusika, ümbritsevad asjaolud, telefoni kasutamine muude tegevustega samaaegselt) negatiivset mõju inimese tähelepanule. Tähelepanu kontrolli alaskaala on kavandatud mõõtma inimese suutlikkust oma tähelepanu tahtlikult kontrollida (takistuste kiuste tahtlikult ülesannetele keskendudes ja eesmärkide saavutamise nimel pingutades). Väidete hindamine toimub 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Kontrolli skaala

Kontrolli skaala jaguneb kaheks alaskaalaks ning väiteid hinnatakse eelmisega identsel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus). Kontrolli skaala alaskaaladeks on esiteks välise kontrolli alaskaala (CTRL_1) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,735$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,775$) ning teiseks planeerimise tüüpi kontrolli alaskaala (CTRL_2) (6 väidet, Cronbachi $\alpha=0,665$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,663$). Välise kontrolli alaskaala põhineb Rotteri kontrollikeskme ideestikul (Rotter, 1966), mille järgi kontrolli välise lookusega inimene on veendunud, et kõik tema saavutused ja ebaõnnestumised määratakse ära kas mõjukate teiste inimeste tegude, tahtmiste või juhuslikkuse ehk saatuse tujude poolt ja temast enesest ei sõltu seejuures peaaegu midagi. Planeerimise tüüpi kontrolli alaskaala käsitleb planeerimist, aja arvestamist, distsiplineeritust, ettevaatlikkust ja eesmärkide nimel takistuste ületamist.

Enesehinnangu skaala

Enesehinnangu skaala jaguneb negatiivse enesehinnangu ja vastutustundlikkuse alaskaaladeks. Negatiivse enesehinnangu alaskaala (EHI_1) (10 väidet, Cronbachi $\alpha=0,842$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,827$) algallikaks on Rosenbergi (Rosenberg, 1965) enesehinnangu skaala (*The Rosenberg's Self-Esteem Scale; RSES*) Eesti oludele kohandatud variant (Pullmann, & Allik, 2000; Pullmann, Allik, & Realo, 2009). Rosenbergi enesehinnangu skaala koosneb 10-st väitest, millest viis on sõnastatud ennast positiivselt ning viis negatiivselt iseloomustavatena. Lisaks viiele algallikast pärinevale negatiivse enesehinnangu väitele lisandusid negatiivse enesehinnangu alaskaalasse väited planeerimisraskustest, igavusest, korduvatest ebameeldivustest ja avameelsuse kahjust. Vastutustundlikkuse alaskaala (EHI_2)

(11 väidet, Cronbachi $\alpha=0,819$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,800$) käsitleb selliseid sotsiaalselt vastutustundlikke teemasid nagu sihikindlus, kaalutletus ja vastutustunne valikute tegemisel ning suhtumisel kaasinimestesse.

Enesehinnagu skaala sisaldab lisaks sellele ka psühhopaatilisuse ja nartsissismi alaskaalad ehk isiksuse tumedamate tahkude alaskaalad, mis põhinevad “tumeda triaadi” teoorial (Paulhus & Williams, 2002; Jonason & Webster, 2010; Rauthmann & Kolar, 2012). Triaadi komponentideks on makjavellism, nartsissism ja psühhopaatilisus, kõik need väljendavad erineval määral sotsiaalselt pahatahtlikku iseloomu, mis avaldub eneseupitamises, emotsionaalses külmuses, kahepalgelisuses ja agressiivsuses (Paulhus & Williams, 2002).

Küsimustikus sisalduva psühhopaatilisuse alaskaala allikateks olid “Räpase tosina” 12 väidet psühhopaatia, makjavellismi ning nartsissismi kohta (Jonason & Webster, 2010) ja Levensoni enesehinnangutel põhineva psühhopaatia skaala 26 väidet (Levenson, Kiehl & Fitzpatrick, 1995; Lynam, Whiteside & Jones, 1999). Analüüsi tulemusena kujunes välja 10-st väitest koosnev ühefaktoriline psühhopaatilisuse alaskaala (EHI_3) (Cronbachi $\alpha=0,813$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,726$), mis mõõdab vastaja ekspluateerivat suhtumist, ükskõiksust ja tundetust, empaatia puudumist ning hoolimatust teiste suhtes, armastuse alahindamist ja valimatute vahendite kasutamist oma eesmärkide saavutamiseks.

Nartsissismi alaskaalasse (EHI_4) (Cronbachi $\alpha=0,710$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,720$) koondusid neli väidet, mis kõik (teiste imetluse, tähelepanu, lugupidamise ja vastutulelikkuse ihalus), pärinevad Jonason & Websteri (2010) „Räpase tosina“ küsimustiku nartsissismi alaskaalast.

Enesehinnangu skaala alaskaalade väiteid hinnatakse Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Eneseväärtustamise küsimustik

Küsimustike komplektis eneseväärtustamise nime all esinev küsimustik on mõeldud nartsissismi mõõtmiseks ning see on koostatud Patoloogilise nartsissismi küsimustikus (*Pathological Narcissism Inventory; PNI*) sisalduvatele väidetele (Pincus, Ansell, Pimentel, Cain, Wright, & Levy, 2009) tuginedes. Eestikeelses variandis on 20 väidet, mis jaotusid nelja viieväitelisse alaskaalasse, mille esialgsed tinglikud kirjeldavad nimetused on: pettumus teistele pandud lootuste mittetäitumise pärast (NA_1) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,783$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,649$), tundlikkus teiste poolse märkamise suhtes (NA_2) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,791$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,821$), oma headuse upitamine teiste kaudu (NA_3) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,803$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,841$) ning teistega manipuleerimine (NA_4) (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,665$; kordustestimise reliaablus $n=98$,

$r=0,766$). Väiteid hinnatakse 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Ärevuse küsimustikud

Ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaala

Ärevuse hindamiseks on küsimustike komplektis kasutusel ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaala (*Visual Analogue Scale for Anxiety; VAAS*), millele esimene kättesaadav viide pärineb 1976-st aastast (Hornblow & Kidson, 1976). Ärevuse analoogskaala (Anx_mm) esitatakse 100 mm pikkuse horisontaalse lõiguna, mille vasak ots tähistatakse 0-ga, mis tähendab ärevuse puudumist ning parem ots 100-ga, mis tähendab maksimaalset ärevust. Vastaja ülesandeks on tõmmata püstkriips sirglõigu sellele kohale, kus tema hinnangul tema hetkeärevuse tase paikneb. Ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaalat on korduvalt kasutatud erinevates uuringutes eelkõige selleks, et mõõta kirurgiliste patsientide ärevusseisundit (Bringuier, Dadure, Raux, Dubois, Picot, & Capdevila, 2009; Davey, Barratt, Butow, & Deeks, 2007; van Duinen, Rickelt, & Griez, 2008).

Hetkeärevuse skaala

Hetkeärevuse mõõtmiseks sisaldub küsimustike komplektis ärevuse küsimustik, mille algallikaks on *State Version of State-Trait Inventory for Cognitive and Somatic Anxiety (STICSA)*. STICSA autorid on Grös jt (2007). Käesolevas uurimuses kasutatav eestikeelne STICSA variant koosneb inglise keelsete originaalväidete tõlkest, mis 21-väitelise tervikskaalana (Sa) näitab head reliaablust (Cronbachi $\alpha=0,923$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,707$). Väiteid hinnatakse 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus). Küsimustiku eestikeelne variant jaotub esialgsetel andmetel originaalile sarnaselt hetkeärevuse kehalise komponendi (aktivatsiooni) ja tunnetusliku komponendi (muretsemise) alaskaaladesse.

Ärevuse episoodide sageduse skaala

Ülalmainitud STICSA üks atraktiivseid omadusi on ärevuse episoodide esinemissageduse hinnangute tegemine sama kahte alaskaalasse jaotuva 21-väitelise komplektiga, mis mõõdab ka hetkeärevust. Loomulikult on põhierinevus Likerti tüüpi skaalas, mis siin hindab ärevuse episoodide esinemissagedust vahemikus 0 (peaaegu mitte kunagi) kuni 4 (peaaegu alati). Eestikeelse ärevuse episoodide sagedusi mõõtvast küsimustiku (Af) reliaabluse näidud on hetkeärevuse küsimustiku omadest kõrgemad (Cronbachi $\alpha=0,925$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,826$). Sagedushinnangute kõrgem reliaablus hetkeseisundi hinnangutega võrreldes on enesestmõistetav mõõdetavate omaduste olemuse erinevuse tõttu. Van Dam jt (2013) on

näidanud, et STICSA ärevuse episoodide esinemissageduse kaudu on võimalik piisavalt usaldusväärselt hinnata uuritaval isikul ärevushäire ja kliinilise ärevuse esinemise tõenäosust.

Tegevusstiili küsimustik

Küsimustike komplektis tegevusstiili küsimustiku nime all esinev küsimustik on mõeldud impulsiivsuse mõõtmiseks. Selle küsimustiku kokkupanemisel on tuginetud *UPPS-P* adapteeritud versioonile, mis omakorda on täiendatud versioon esialgsele *UPPS Impulsive Behavior Scale* nimelisele küsimustikule (Whiteside & Lynam, 2001, Whitesid, Lynam, Miller, & Reynolds, 2005). Impulsiivsuse küsimustik jaguneb kuueks alaskaalaks, mis kõik koosnevad neljast väitest: positiivse kärsituse (pakilisuse) alaskaala (P_{urg}) – kalduvus tegutseda intensiivse positiivse emotsionaalsuse foonil kiirustades ja läbimõtlematult, mis viib reeglina negatiivsete tagajärgedeni (Cronbachi $\alpha=0,872$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,703$); ettekavatsetuse kui impulsiivsuse vastandi alaskaala (Premed) – plaanipärane suutlikkus oma käitumise tagajärgi ette näha (Cronbachi $\alpha=0,869$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,684$); impulsiivsuse UPPS-R küsimustiku alusel loodud elamustejanu alaskaala (SensU) – põnevusetunnete kogemine hirmutavalt riskantsete ettevõtmiste käigus (Cronbachi $\alpha=0,805$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,794$); elamustejanu alaskaala, mis mõõdab põnevust uudsusest (SensR) (Cronbachi $\alpha=0,725$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,715$), püsivuse kui impulsiivsuse vastandi alaskaala (Persev) – võimekus ülesandeid korraga algusest lõpuni sooritada (Cronbachi $\alpha=0,852$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,579$) ning negatiivse kärsituse alaskaala (N_{urg}) – kalduvus tegutseda kannatamatult ja läbimõtlematult negatiivse emotsionaalsuse foonil kaalutletuse ja kiusatustele vastuseismise asemel (Cronbachi $\alpha=0,694$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,790$). Väiteid hinnatakse 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Pahameele küsimustikud

Pahameelemõõdiku esimene osa koosneb võimalikku pahameelt tekitava situatsiooni ja selle põhjuste tuvastamist võimaldavast olukordade loetelust, mille seast vastaja saab iseloomustada kokku kuni seitset võimalikku pahameelt tekitavat olukorda, kuhu ta võib olla sattunud.

Teine osa pahameelemõõdikust on realiseeritud hetkeviha intensiivsuse hindamise analoogskaalana (Ang_{mm}), mis annab kiire võimaluse vastaja vihaseisundi hindamiseks. Selle skaala idee pärineb meditsiinilisest praktikast (Kindler, Harms, Amsler, Ihde-Scholl, & Scheidegger, 2000), kus analoogskaalal on üritatud mõõta patsientide operatsioonieelse ärevuse määra.

Kolmas osa pahameelemõõdikust koosneb 24-st väitest, mis võimaldavad viieastmelisel Likerti tüüpi skaalal 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus) hinnata vastaja agressiivsust ja viha vastamise hetkel.

Agressiivsuse skaala

Agressiivsuse skaala jaguneb kolmeks alaskaalaks: füüsilise agressiivsuse alaskaala (AGG_1) (Cronbachi $\alpha=0,907$; kordustestimise reliaablus $n=127$, $r=0,633$), millega mõõdetakse valmisolekut füüsiliselt agressiivselt käituda; sõnalise agressiivsuse alaskaala (AGG_2) (Cronbachi $\alpha=0,745$; kordustestimise reliaablus $n=127$, $r=0,711$), millega mõõdetakse valmisolekut sõnaliselt agressiivselt käituda ning ülekohtuse agressiivse käitumise (kiusamise) alaskaala (AGG_3) (Cronbachi $\alpha=0,748$; kordustestimise reliaablus $n=127$, $r=0,591$), mis näitab nii vaimse kui füüsilise kiusamise potentsiaali.

Hetkeviha skaala

Viha konstrukti mõõtmisvahendi kõige lähedasemaks eeskujuks on olnud Spielbergeri *State-Trait Anger Expression Inventory* oma varasemas (STAXI) ja hilisemas (STAXI-II) versioonis (Eckhardt, Kassinove, Tsytsarev, & Sukhodolsky, 1995; Forgays, Forgays, & Spielberger, 1997). Eestikeelne küsimustik ei ole siiski STAXI adapteerimine ega kopeerimine, vaid STAXI peamiste konstruktide teistsuguste väidetega teatud piirideni taasloomise katse. Tulemuseks on kolme alaskaalaga hetkeviha skaala ja kahe alaskaalaga vihaepisoodide sageduse skaala. Hetkeviha skaala alaskaaladeks on vihatunnete intensiivsuse alaskaala (ANG_S1) (Cronbachi $\alpha=0,825$; kordustestimise reliaablus $n=86$, $r=0,613$), vihatunnete kontrolli alaskaala (ANG_S2) (Cronbachi $\alpha=0,829$; kordustestimise reliaablus $n=86$, $r=0,270$), viha väljaelamise (väljanäitamise) alaskaala (ANG_S3) (Cronbachi $\alpha=0,708$; kordustestimise reliaablus $n=86$, $r=0,608$)

Pahameelemõõdiku viimane, neljas osa kujutab endast samuti viieastmelisel Likerti tüüpi sagedusskaalal 0 (peaaegu mitte kunagi) kuni 4 (peaaegu alati) hinnatavat 16-väitelist komplekti, millega hinnatakse vihaepisoodide ning vaenulikkusetunnete esinemise sagedust.

Vihaepisoodide sageduse skaala

Vihaepisoodide sageduse skaala jaguneb kaheks alaskaalaks: vihatunnete (kogemise) sageduse alaskaala (ANG_T1) (Cronbachi $\alpha=0,859$; kordustestimise reliaablus $n=121$, $r=0,495$) ja vihatunnete kontrolli sageduse alaskaala (ANG_T2) (Cronbachi $\alpha=0,850$; kordustestimise reliaablus $n=121$, $r=0,560$)

Vaenlikkuse skaala

Vaenlikkuse skaala jaguneb kaheks alaskaalaks: usaldamatuse alaskaala (HO_1) (Cronbachi $\alpha=0,793$; kordustestimise reliaablus $n=144$, $r=0,709$), mis mõõdab usaldamatuse määra teiste inimeste suhtes ja vaenulikkuse alaskaala (HO_2) (Cronbachi $\alpha=0,795$;

kordustestimise reliaablus $n=144$, $r=0,693$), millega mõõdetakse vaenuliku hoiaku määra teiste inimeste suhtes.

Venekeelne küsimustike komplekt

Käesoleva uuringu otstarbeks tõlgiti eespool kirjeldatud küsimustike komplekt vene keelde. Väidete tõlked koostati sõltumatult mitme tõlgi poolt ning arutati läbi parima variandi väljaselgitamiseks. Väidete tõlkimiseks kasutati professionaalseid tõlke, kes oskavad hästi nii eesti kui ka vene keelt, kuid kelle emakeel on vene keel. Tõlkimisprotsessi juhtis ja ka aktiivselt osales selles käesoleva seminaritöö autor. Väited vaadati üle ekspertgrupi poolt, kuhu kuulusid eriala asjatundja (psühholoogia dotsent), professionaalne tõlk ning tavainimesed.

Uurimuse käik

Uurimuses osalejad jagati kahte võrdsesse gruppi. 19 osalejat täitis kõigepealt venekeelse küsimustike komplekti ja seejärel eestikeelse ning 19 osalejat vastupidi – kõigepealt eestikeelse ja seejärel venekeelse. Osalejad täitsid kõik küsimustikud paberikandjal oma kodus. Ühe küsimustike komplekti täitmiseks anti aega 7 päeva, seejärel tuli täidetud küsimustikud tagastada. Tagastamistähtajast kahe nädala möödudes said uurimuses osalejad küsimustike komplekti teises keeles, mida samuti tuli täita 7 päeva jooksul. Enamik osalejatest pidas tähtaegadest kinni, kuid mõnel juhul venis küsimustike komplekti täitmise aeg ka pikemaks. Andmete kogumine toimus 2013. aasta märtsis ja aprillis.

TULEMUSED

Käesoleva seminaritöö eesmärgiks on kontrollida eestikeelse ja venekeelse küsimustike komplekti ekvivalentsust, selleks arvutati välja eesti- ja venekeelsete küsimustike skooride korrelatsioonid alaskaalade lõikes ning seejärel võrreldi eesti ja vene keeles täidetud küsimustike alaskaalade tulemusi Wilcoxon'i testi abil.

Eestikeelse ja venekeelse küsimustike komplekti alaskaalade skooride korrelatsioonid on esitatud komplektis sisalduvate küsimustike kaupa tabelites 1-6.

Tabel 1. Tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku eestikeelse (E) ja venekeelse (V) variandi alaskaalade skooride korrelatsioonid

		ATT _1(V)	ATT _2(V)	ATT _3(V)	CTRL _1(V)	CTRL _3(V)	EH1_ 1(V)	EH1_ 2(V)	EH1_ 3(V)	EH1_ 4(V)
ATT_1(E)	Pearsoni korrelatsioon	.787								
	Olulisus	,000								
ATT_2(E)	Pearsoni korrelatsioon		.850							
	Olulisus		,000							
ATT_3(E)	Pearsoni korrelatsioon			.268						
	Olulisus			,104						
CTRL_1(E)	Pearsoni korrelatsioon				.836					
	Olulisus				,000					
CTRL_3(E)	Pearsoni korrelatsioon					.651				
	Olulisus					,000				
EH1_1(E)	Pearsoni korrelatsioon						.883			
	Olulisus						,000			
EH1_2(E)	Pearsoni korrelatsioon							.900		
	Olulisus							,000		
EH1_3(E)	Pearsoni korrelatsioon								.693	
	Olulisus								,000	
EH1_4(E)	Pearsoni korrelatsioon									.547
	Olulisus									,000

Märkused: ATT_1 – tähelepanu sisetakistuste alaskaala, ATT_2 – tähelepanu välistakistuste alaskaala, ATT_3 – tähelepanu kontrolli alaskaala, CTRL_1 – välise kontrolli alaskaala, CTRL_3 – planeerimise tüüpi kontrolli alaskaala, EH1_1 – negatiivse enesehinnangu alaskaala, EH1_2 – vastutustundlikkuse alaskaala, EH1_3 – psühhopaatilisuse alaskaala, EH1_4 – nartsissismi alaskaala

Tabel 2. Eneseväärtustamise (nartsissismi) küsimustiku eestikeelse (E) ja venekeelse (V) variandi alaskaalade skooride korrelatsioonid

		NA_1(V)	NA_2(V)	NA_3(V)	NA_4(V)
NA_1(E)	Pearsoni korrelatsioon	.727			
	Olulisus	,000			
NA_2(E)	Pearsoni korrelatsioon		.780		
	Olulisus		,000		
NA_3(E)	Pearsoni korrelatsioon			.713	
	Olulisus			,000	
NA_4(E)	Pearsoni korrelatsioon				.714
	Olulisus				,000

Märkused: NA_1 – pettumus teistele pandud lootuste täitumises, NA_2 – tundlikkus teistepoolse märkamise suhtes, NA_3 – oma headuse upitamine teiste kaudu, NA_4 – teistega manipuleerimine

Tabel 3. Tegevusstiili (impulsiivsuse) küsimustiku eestikeelse (E) ja venekeelse (V) variandi alaskaalade skooride korrelatsioonid

		P_urg(V)	Premed(V)	SensU(V)	SensR(V)	Persev(V)	N_urg(V)
P_urg(E)	Pearsoni korrelatsioon	.642					
	Olulisus	,000					
Premed(E)	Pearsoni korrelatsioon		.572				
	Olulisus		,000				
SensU(E)	Pearsoni korrelatsioon			.894			
	Olulisus			,000			
SensR(E)	Pearsoni korrelatsioon				.813		
	Olulisus				,000		
Persev(E)	Pearsoni korrelatsioon					.546	
	Olulisus					,000	
N_urg(E)	Pearsoni korrelatsioon						.804
	Olulisus						,000

Märkused: P_urg – positiivse pakilisuse / kärsituse alaskaala, Premed – ettekavatsetuse alaskaala, SensU – elamustejanu alaskaala UPPS-ist, SensR- elamustejanu alaskaala Rothilt, Persev – püsivuse alaskaala, N_urg – negatiivse pakilisuse / kärsituse alaskaala

Tabel 4. Ärevuse küsimustike eestikeelse (E) ja venekeelse (V) variandi alaskaalade skooride korrelatsioonid

		Sa(V)	Af(V)
Sa(E)	Pearsoni korrelatsioon	.769	
	Olulisus	,000	
Af(E)	Pearsoni korrelatsioon		.818
	Olulisus		,000

Märkused: Sa – seisundiärevus STISCA järgi, Af – ärevusseisundite sagedus STISCA järgi

Tabel 5. Pahameele küsimustike eestikeelse (E) ja venekeelse (V) variandi alaskaalade skooride korrelatsioonid

		AGG_1(V)	AGG_2(V)	AGG_3(V)	ANG_S1(V)	ANG_S2(V)	ANG_S3(V)	ANG_T1(V)	ANG_T2(V)	HO_1(V)	HO_2(V)
AGG_1(E)	Pearsoni korrelatsioon	.539									
	Olulisus	,000									
AGG_2(E)	Pearsoni korrelatsioon		.520								
	Olulisus		,000								
AGG_3(E)	Pearsoni korrelatsioon			.703							
	Olulisus			,000							
ANG_S1(E)	Pearsoni korrelatsioon				.405						
	Olulisus				,012						
ANG_S2(E)	Pearsoni korrelatsioon					-.029					
	Olulisus					,862					
ANG_S3(E)	Pearsoni korrelatsioon						.648				
	Olulisus						,000				
ANG_T1(e)	Pearsoni korrelatsioon							.426			
	Olulisus							,008			
ANG_T2(E)	Pearsoni korrelatsioon								.420		
	Olulisus								,009		
HO_1(E)	Pearsoni korrelatsioon									.826	
	Olulisus									,000	
HO_2(E)	Pearsoni korrelatsioon										.740
	Olulisus										,000

Märkused: AGG_1 – füüsilise agressiivsuse alaskaala, AGG_2 – sõnalise agressiivsuse alaskaala, AGG_3 – sunnivõimu (kiusamise) alaskaala, ANG_S1 – hetkeviha intensiivsuse alaskaala, ANG_S2 – hetkeviha kontrollimise alaskaala, ANG_S3 – hetkeviha väljendamise alaskaala, ANG_T1 – vihatunnete esinemissageduse alaskaala, ANG_T2 – korduvate vihatunnete kontrolli alaskaala, HO_1 – umbusu alaskaala, HO_2 – vaenu alaskaala

Tabel 6. Emotsionaalse enesetunde küsimustiku (EEK-2) eestikeelse (E) ja venekeelse (V) variandi alaskaalade skooride korrelatsioonid

		Depr(V)	Anx(V)	Ag_Pa(V)	Sanx(V)	Ast(V)	Ins(V)
Depr(E)	Pearsoni korrelatsioon	.824					
	Olulisus	,000					
Anx(E)	Pearsoni korrelatsioon		.841				
	Olulisus		,000				
Ag_Pa(E)	Pearsoni korrelatsioon			.593			
	Olulisus			,000			
Sanx(E)	Pearsoni korrelatsioon				.548		
	Olulisus				,000		
Ast(E)	Pearsoni korrelatsioon					.798	
	Olulisus					,000	
Ins(E)	Pearsoni korrelatsioon						.821
	Olulisus						,000

Märkused: Depr – depressiivsuse alaskaala, Anx – ärevuse alaskaala, Ag-Pa – agorafobia ja paanika alaskaala, Sanx – sotsiaalärevuse alaskaala, Ast – jõuetuse alaskaala, Ins – unetuse alaskaala

Ülalpool esitatud tabelitest nähtub, et mitte kõik eestikeelse ja venekeelse küsimustike alaskaalade skooride korrelatsioonid ei ole olulised usaldusnivool $p < 0,01$. Pahameele küsimustike vihatunnete kontrolli alaskaala (ANG_S2) eestikeelse ja venekeelse variandi skooride vahel esineb nõrk negatiivne korrelatsioon ($r = -0,029$, $p = 0,862$). Statistiliselt oluline korrelatsioon puudub tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku tähelepanu kontrolli alaskaala (ATT_3) eestikeelse ja venekeelse variandi skooride vahel ($r = 0,268$, $p = 0,104$). Pahameele küsimustike veel ühe alaskaala – vihatunnete intensiivsuse alaskaala (ANG_S1) skooride vahel esineb statistiliselt vähem oluline korrelatsioon ($r = 0,405$, $p = 0,012$). Ülejäänud küsimustike komplektis sisalduvate alaskaalade eestikeelse ja venekeelse variandi skooride korrelatsioonid on stabiilselt olulised usaldusnivool $p < 0,01$, jäädes $r = 0,900$ ($p = 0,000$) ja $r = 0,420$ ($p = 0,09$) vahele.

Tabelis 5 esitatud pahameele küsimustike alaskaalade eestikeelse ja venekeelse variandi skooride korrelatsioone lähemalt uurides, selgub, et viha konstrukti peaaegu kõikide alaskaalade kakskeelse kordustestimise korrelatsioonid on pigem madalad, lähenedes üsna ohtlikult olulisuse nivoole. Tabelis 7 on võrdluseks välja toodud pahameele küsimustike viha konstrukti eestikeelse kordustestimise korrelatsioonide näitajad, mis pärinevad Luuk jt poolt koostatud pahameelemõõdiku ülevaatest (Luuk, Luuk & Luuk, 2011)

Tabel 7. Viha konstrukti alaskaalade reliaablus kakskeelsel ja eestikeelsel kordustestimisel

Skaala	Alaskaala	Kakskeelse kordustestimise reliaablus		Eestikeelse kordustestimise reliaablus	
		<i>N</i>	<i>r</i>	<i>N</i>	<i>r</i>
Hetkeviha skaala					
Vihatunnete intensiivsuse alaskaala (ANG_S1)		38	,405	86	,613
Vihatunnete kontrolli alaskaala (ANG_S2)		38	-,029	86	,270
Viha väljajelamise alaskaala (ANG_S3)		38	,648	86	,608
Vihaepisoodide sageduse skaala					
Vihatunnete kogemise (sageduse) alaskaala (ANG_T1)		38	,426	121	,495
Vihatunnete kontrolli sageduse skaala (ANG_T2)		38	,420	121	,560

Märkused: ANG_S1 – hetkeviha intensiivsuse alaskaala, ANG_S2 – hetkeviha kontrollimise alaskaala, ANG_S3 – hetkeviha väljajätmise alaskaala, ANG_T1 – vihatunnete esinemissageduse alaskaala, ANG_T2 – korduvate vihatunnete kontrolli alaskaala

Tabelist 7 on näha, et eestikeelse kordustestimise korrelatsioonid on nelja alaskaala puhul kõrgemad kakskeelse kordustestimise korrelatsioonidest ja ainult ühe alaskaala – viha väljajätmise alaskaala (ANG_S3) puhul on olukord vastupidine.

Tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku tähelepanu kontrolli alaskaala (ATT_3) eestikeelse ja kakskeelse kordustestimise korrelatsioonide võrdlemisel tuleb samuti välja, et eestikeelse kordustestimise korrelatsiooni näitaja $r=0,659$ ($n=99$) (Luuk, 2013) on kõrgem kui kakskeelse kordustestimise korrelatsiooni näitaja $r=0,268$ ($n=38$).

Küsimustike eestikeelse ja venekeelse variandi alaskaalade skooride võrdlemiseks kasutati mitteparameetrilist Wilcoxon testi, kuna kogutud andmed ei vasta normaaljaotusele.

Wilcoxon testi näitas, et statistiliselt oluline erinevus ($p<0,05$) küsimustike eestikeelse ja venekeelse variandi alaskaalade skooride vahel esineb vaid tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku välise kontrolli alaskaala (CTRL_1) puhul $p=0,15$. Nimetatud alaskaala üksikvaidete keeltevaheliste erinevuste kontrollimisel selgus, et statistiliselt oluline erinevus esineb vaid väites nr 20 – „On mõttetu teha pikaajalisi plaane, sest elu läheb oma teed“ $p=0,33$.

Kui väitele vastatakse erinevalt kakskeelse kordustestimise meetodi kasutamisel, võib see viidata tõlkeprobleemile või algupärasele kultuurilisele erinevusele (Butcher, Lim, & Nezami, 1998). Kuna tegemist võib olla tõlkeprobleemiga, siis rakendatakse selle väite tõlke uurimiseks

Jeanrie ja Bertrandi poolt välja töötatud hinnangulised skaalad väite sisulise, kontseptuaalse ja lingvistilise ekvivalentsuse süstemaatiliseks hindamiseks (Jeanrie & Bertrand, 1999).

Eestikeelne väide: *On mõttetu teha pikaajalisi plaane, sest elu läheb oma teed*

Venekeelne tõlge: *Бесполезно делать долгосрочные планы, так как жизнь идёт своим чередом*

Sõltumatu tagasitõlge: *Pikaajaliste plaanide tegemine on mõttetu, kuna elu läheb oma teed*

Sisuline ekvivalentsus on seotud lähtekeelses väites sisalduvate käitumiste ja sümbolite sobivusega sihtkeelse grupi jaoks (Jeanrie & Bertrand, 1999). Kuna väide ei sisalda mingeid kultuurispetsiifilisi käitumisi ega sümboleid ning Eesti ja Venemaa on ikkagi naaberriigid ning jagavad paljuski üldiseid kultuuriväärtusi, siis sisulise ekvivalentsusega probleeme ei esine.

Kontseptuaalse ekvivalentsuse hindamisel võrreldakse, kas väidetes sisalduvad kontseptid: a) eksisteerivad sihtkeele kultuuris, b) nende tähendus on õigesti edasi antud kasutatavas sihtkeeles kohaliku kultuuri seisukohalt. Täpsemalt kontsepti hinnanud eksperdid pidid andma vastuse, kas väite mõte on tõlkes edasi antud (Jeanrie & Bertrand, 1999). Nagu nähtub tagasitõlkest, on väite mõte tõlkes täpselt edasi antud.

Lingvistilise ekvivalentsuse hindamisel lähtutakse sellest, kas sihtkeelsetes väidetes kasutatavad sõnad, verbide grammatiline aeg ning idioomid on tähenduse poolest võrreldavad originaalses testiversioonis kasutatutega (Jeanrie & Bertrand, 1999). Nagu nähtub tagasitõlkest, on tõlke keelekasutus ekvivalentne nii vormi kui ka tähenduse poolest.

ARUTELU

Käesoleva töö eesmärgiks oli kontrollida eestikeelsete ja venekeelsete tähelepanu, kontrolli ja pahameele küsimustike ekvivalentsust.

Eestikeelse ja venekeelse küsimustike komplekti alaskaalade skooride korrelatsioonide analüüsimisel leiti, et valdav osa korrelatsioonidest on stabiilselt olulised, välja arvatud pahameele küsimustike vihatunnete kontrolli alaskaala (ANG_S2) korrelatsioon, mis oli madal ja negatiivne; tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku tähelepanu kontrolli alaskaala (ATT_3) korrelatsioon, mis ei osutunud statistiliselt oluliseks ja pahameele küsimustike veel ühe alaskaala – vihatunnete intensiivsuse alaskaala (ANG_S1) korrelatsioon, mis oli statistiliselt vähem oluline. Nende kolme alaskaala osas püstitatud hüpotees kinnitust ei leidnud.

Kui vaadata pahameele küsimustike kahte problemaatilist alaskaalat lähemalt, näeme, et tegemist on hetkeviha skaala alaskaaladega. Negatiivset korrelatsiooni näidanud vihatunnete kontrolli alaskaala (ANG_S2) on ka varasema uurimise käigus kordustestimise meetodil eestikeelsel populatsioonil näidanud statistiliselt vähem olulist korrelatsiooni: kordustestimise reliaablus $n=86$, $r=0,270$, mis on statistiliselt oluline vaid usaldusnivool $p < 0,05$ (Luuk, Luuk & Luuk, 2011). Luuk jt on seda seletanud asjaoluga, et hetkeviha kontrollimine on eeldatavasti rohkem situatsioonilistest asjaoludest ja vähem isiku omadustest sõltuv ning piisavalt muutlik protsess (Luuk, Luuk & Luuk, 2011).

McCrae jt väidavad, et kui korrelatsioonid erikeelsete variantide skooride vahel on väikesed, siis skaalad ei mõõda ühte ja sama konstrukti (McCrae, Yik, Trapnell, Bond & Paulhus, 1998). Viha konstrukti alaskaalade korrelatsioonid eestikeelses ja venekeelses variandis on valdavas osas üsna madalad, välja arvatud viha väljaelamise alaskaala skooride korrelatsioon ($r=0,648$). Selles valguses muutub viha konstrukti mõõtmine küsitavaks. Kuna eestikeelsel kordusmõõtmisel on korrelatsioonid kõrgemad, siis võib probleem olla ka tõlkes. Edaspidi oleks kindlasti vaja üle vaadata nii viha konstrukti alaskaalade väidete tõlge, kui ka pahameele küsimustike venekeelsed instruksioonid viha alaskaalade kohta.

Samuti tuleb veelkord hinnata ka tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku tähelepanu kontrolli alaskaala (ATT_3) väidete tõlget, kuna selle alaskaala eestikeelse kordustestimise korrelatsioon on tunduvalt kõrgem kui kakskeelsel testimisel.

Eestikeelse ja venekeelse küsimustike komplekti alaskaalade keskmiste võrdlemisel Wilcoxoni testiga leiti, et peaaegu kõikide alaskaalade osas tulemuste erinevus ei ole statistiliselt oluline, välja arvatud tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku välise kontrolli

alaskaalas (CTRL_1) ja sellel alaskaalal ainult väites nr 20 – „On mõttetu teha pikajalisi plaane, sest elu läheb oma teed“. Selles osas hüpotees kinnitust ei leidnud.

Väite tõlke analüüsimisel Jeanrie ja Bertrandi koostatud hinnanguliste skaalade abil (Jeanrie & Bertrand, 1999) selgus, et tõlge ei ole erinevuse allikaks, pigem on tegemist algupärase kultuurilise erinevusega. Samas võib erinevuse põhjuseks olla ka uurimuses kasutatud valimi eripära. On ju teada, et kakskeelne valim, mis on mõjutatud kahe kultuuri poolt, on populatsiooni väga eripärane osa (Wolf, Schneider-Rahm & Forret, 2011). Edaspidi oleks väga huvitav kontrollida välise kontrolli alaskaala tööd venekeelsel populatsioonil ja võrrelda saadud andmeid eesti populatsioonil kogutud andmetega, siis võib erinevus selgemini välja tulla.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et küsimustike komplekti venekeelne tõlge vajab veel uurimist. Kindlasti tuleb veel kord hinnata pahameele küsimustike viha konstrukti alaskaalade väidete ja nende eelnevate instruktsioonide tõlget ning ka tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu küsimustiku tähelepanu kontrolli (ATT_3) alaskaala väidete tõlget. Andmete kogumisel küsimustike venekeelse variandi abil tuleb edaspidi tähelepanelikult jälgida ka välise kontrolli (CTRL_1) alaskaala käitumist.

Lisaks sellele oleks vaja koguda rohkem andmeid, kontrollimaks eestikeelse ja venekeelse küsimustiku faktorstruktuuri võimalikku kokkulangevust ning arvutamaks küsimustike alaskaalade sisemise kooskõla näitajaid, mis käesoleva töö jaoks kogutud valimil polnud sisukalt võimalik valimi väiksuse tõttu.

Kasutatud kirjandus

- Aluoja, A., Shlik, J., Vasar, V., Luuk, K., Leinsalu, M. (1999). Development and psychometrics properties of the Emotional State Questionnaire, a self-report questionnaire for depression and anxiety. *Nordic Journal of Psychiatry*, 53, 443-449.
- Bringuier, S., Dadure, C., Raux, O., Dubois, A., Picot, M-C., Capdevila, X. (2009). The Perioperative validity of the Visual Analog Anxiety Scale in children: A discriminant and useful instrument in routine clinical practice to optimize postoperative pain management. *Anesthesia & Analgesia*, 109(3), 737-744.
- Bryant, F. B., Smith, B. D. (2001). Refining the Architecture of Aggression: A Measurement Model for the Buss–Perry Aggression Questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 35, 138-167.
- Butcher, J.N., Lim, J., Nezami, E. (1998). Objective study of abnormal personality in cross-cultural settings: The Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI-2). *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 189-211.
- Butcher, J.N. (2004). Personality assessment without borders: Adaptation of the MMPI-2 across cultures. *Journal of Personality Assessment*, 83(2), 90-104.
- Davey, H. M., Barratt, A. L., Butow, P. N., Deeks, J. J. (2007). A one-item question with a Likert or Visual Analog Scale adequately measured current anxiety. *Journal of Clinical Epidemiology*, 60, 356-360.
- Derryberry, D., Reed, M. A. (2002). Anxiety-related attentional biases and their regulation by attentional control. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(2), 225-236.
- Eckhardt, C., Kassino, H., Tsytsarev, S. V., Sukhodolsky, D. G. (1995). A Russian version of the State-Trait Anger Expression Inventory: Preliminary Data. *Journal of Personality Assessment*, 64(3), 440-455
- Eckhardt, C., Norlander, B., Deffenbacher, J. (2004). The assessment of anger and hostility: a critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 17-43.
- Forgays, D. G., Forgays, D. K., Spielberger, C. D. (1997). Factor Structure of the State-Trait Anger Expression Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 69(3), 497-507.

- Grös, D. F., Antony, M. M., Simms, L. J., McCabe, R. E. (2007). Psychometric properties of the State-Trait Inventory for Cognitive and Somatic Anxiety (STICSA): Comparison to the State-Trait Anxiety Inventory (STAI). *Psychological Assessment*, 19(4), 369-381.
- Hambelton, R.K. (1993). Translating achievement tests for use in cross-national studies. *European Journal of Psychological Assessment*, 9, 54-65.
- Hambelton, R.K. (2001). The next generation of the ITC Test translating and adaptation guidelines. *European Journal of Psychological Assessment*, 17, 164-172.
- Hambelton, R.K., Bollwark, J. (1991). Adapting tests for use in different cultures: technical issues and methods. *Bulletin of the International Test Commission*, 18, 3-32
- Hambelton, R.K., Kanjee, A. (1995). Increasing the validity of cross-cultural assessments: Use of improved methods for test adaptations. *European Journal of Psychological Assessment*, 11, 147-157.
- Hambelton, R.K., Patsula, R. (1999). Adapting tests for use in multiples languages and cultures. *Social Indicators Research*, 45, 153-171.
- Hornblow, A. R., Kidson, M. A. (1976). The Visual Analogue Scale for anxiety: a validation study. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 10, 339-341.
- Jeanrie, C., Bertrand, R. (1999). Translating tests with the International Test Commission's guidelines: Keeping validity in mind. *European Journal of Psychological Assessment*, 15, 277-283.
- Jonason, P. K., & Webster, D. G. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420-432.
- Judge, T. A., Erez, A., Bono, J. E., Thoresen, C. J. (2002). Are Measures of Self-Esteem, Neuroticism, Locus of Control, and Generalized Self-Efficacy Indicators of a Common Core Construct? *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(3), 693-710.
- Judge, T. A., Erez, A., Bono, J. E., Thoresen, C. J. (2003). The Core Self-Evaluations Scale (CSES): Development of a measure. *Personnel Psychology*, 56, 303-331.
- Kindler, C. H., Harms, C., Amsler, F., Ihde-Scholl, T., Scheidegger, D. (2000). The Visual Analog Scale Allows Effective Measurement of Preoperative Anxiety and Detection of Patients' Anesthetic Concerns. *Anesthesia and Analgesia*, 90(3), 706-712.

- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutional population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 151-158.
- Lynam, D. R., Whiteside, S., & Jones, S. (1999). Self-reported psychopathy: A validation study. *Journal of Personality Assessment*, 73(1), 110-132.
- McCrae, R.R., Yik, M.S.M., Trapnell, P.D., Bond, M.H., Paulhus, D.L. (1998). Interpreting personality profiles across cultures: Bilingual, acculturation and peer rating studies of Chinese undergraduates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1041-1055.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563.
- Piedmont, R.L., Chae, J. (1997). Cross-cultural generalizability of the five-factor model of personality. Development and validation of the NEO PI-R for Koreans. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28, 131-155.
- Pincus, A. L., Ansell, E. B., Pimentel, C. A., Cain, N. M., Wright, A. G. C., Levy, K. N. (2009). Initial construction and validation of the Pathological Narcissism Inventory. *Psychological Assessment*, 21(3), 365-379.
- Pullmann, H., Allik, J. (2000). The Rosenberg Self-Esteem Scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28, 701-715.
- Pullmann, H., Allik, J., Realo, A. (2009). Global Self-Esteem Across the Life Span: A Cross-Sectional Comparison Between Representative and Self-Selected Internet Samples. *Experimental Aging Research*, 35, 20-44.
- Ramirez, J.M., Andreu, J.M. (2006). Aggression, and some other psychological constructs (anger, hostility, and impulsivity). Some comments from a research project. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 30(3), 276-291.
- Rauthmann, J. F., & Kolar, G. P. (2012). How “dark” are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 53, 884-889.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent child*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (1, Whole No. 609).

- Sireci, S.G., Yang, Y., Harter, J., Ehrlich, E.J. (2006). Evaluating guidelines for test adaptations: A methodological analysis of translation quality. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37, 557-567.
- Suris, A., Lind, L., Emmett, G., Borman, P. D., Kashner, M., Barratt, E. S. (2004). Measures of aggressive behavior: Overview of clinical and research instruments. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 165-227.
- Van Dam, N. T., Gros, D. F., Earleywine, M., Antony, M. M. (2013). Establishing a trait anxiety threshold that signals likelihood of anxiety disorders. *Anxiety, Stress & Coping: An International Journal*, 26(1), 70-86.
- van Duinen, M., Rickelt, J., Griez, E. (2008). Validation of the electronic Visual Analogue Scale of Anxiety. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry*, 32, 1045-1047.
- Weeks, A., Swerissen, H., Belfrage, J. (2007). Issues, challenges and solutions in translating study instruments. *Evaluation Review*, 31 (2), 153-165.
- Whiteside, S. P., Lynam, D. R. (2001). The Five Factor Model and impulsivity: Using a structural model of personality to understand impulsivity. *Personality and Individual Differences*, 30, 669-689.
- Whiteside, S. P., Lynam, D. M., Miller, J. D., Reynolds, S. K. (2005). Validation of the UPPS Impulsive Behaviour Scale: a four-factor model of impulsivity. *European Journal of Personality*, 19, 559-574.
- Wolf, H.-G., Schneider-Rahm, C.I., Forret, M.L., (2011). Adaptation of a German multidimensional networking scale into English. *European Journal of Psychological Assessment*, 27, 244-250.

Käsitirjad

- Konstabel, K. (1999). A bilingual retest study of the revised NEO Personality Inventory: A comparison of Estonian and Russian versions. Avaldamata magistratöö: Tartu Ülikool
- Luuk, A. (2013). Enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaala loomisest ja kasutamisest. Avaldamata käsikiri.
- Luuk, A. Luuk, K., Luuk, H. (2011). Pahameelemõõdik. Avaldamata käsikiri.

Ulla, T. (2006). A bilingual retest study of the collectivism scale: Comparison of Estonian and Russian versions. Avaldamata bakalaureusetöö: Tartu Ülikool

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Kristina Noor